

στοῦμε, μὲ τίς ἀνθρώπινες δυνάμεις μας, γιὰ μιὰ καινούργια ἐνότητα;»

Συνοψίζω τὴν παρουσίαση τῆς μελέτης στὰ ἑξῆς: Ἡ ὑπαινικτικὴ σύντομη ἐξέταση τῆς σημερινῆς κρίσης τῆς γλώσσας ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ Piguet, παρὰ τὴ χρονικὴ ἀπόσταση πού μᾶς χωρίζει κιόλας ἀπὸ τὴ δημοσίευσή της, περιέχει ἓνα ἐπίκαιρο μήνυμα: ἀπαλλαγμένη ἀπὸ παρελθοντολογικὲς ἐπιταγὲς ἢ περιγραφικὲς πιστοποιήσεις εἶναι ρεαλιστικὸς αἰσιόδοξος κι ἐποικοδομητικὸς προβληματισμός. Τὸ παρελθὸν τίθεται στὴν ὑπηρεσία τοῦ παρόντος μετατρέποντας τὴν κρίση σὲ πρόβλημα, ἐνῶ τὸ παρὸν φωτίζει τὸ παρελθὸν μὲ τὴν ἀναγωγὴ στὶς αἰτίες, προκειμένου νὰ δοθῇ σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο ἓνα νόημα γιὰ τὸ μέλλον. Ἐτσι ὁμως λειτουργεῖ ἡ Φιλοσοφία: κάνοντας τὴν κρίση τῆς γλώσσας καὶ τὴν κρίση τῆς πρόβλημα ἢ Φιλοσοφία εἶναι.

Ἀθῆναι

Ἄννα Κελεσίδου-Γαλανοῦ

Kyriakos S. Katsimanis, *Étude sur le rapport entre le Beau et le Bien chez Platon*, Athènes 1976, XVIII + 577 σελ.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Κυρ. Κατσιμάνη ἀποτελεῖ τὴ διατριβὴ του γιὰ τὸ Doctorat d'État ès Lettres, τὴν ὁποία ὑποστήριξε μὲ ἐπιτυχία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Σορβόνης τὸ 1974. Πρόθεση τοῦ συγγραφέα εἶναι, ὅπως φανερώνει καὶ ὁ τίτλος τῆς ἐργασίας του, νὰ ἐρευνήσῃ τὴ σχέση τοῦ Ὁραίου («καλοῦ») καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ στὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ συμβολὴ τῆς ἐργασίας βρίσκεται στὴ συστηματικὴ καὶ διεξοδικὴ ἐρευνα τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν δύο ἐννοιῶν, ἔτσι ὅπως αὐτὴ διαπιστώνεται ἀπὸ τὰ πλατωνικὰ κείμενα. Ἡ βασικὴ διαπίστωση, στὴν ὁποία ἐστηρίχθη ὁ συγγραφέας, ὅπως ὑπογραμμίζει καὶ ὁ ἴδιος (Εἰσαγ., σσ. V-VI), εἶναι ἡ ὁμόφωνη σχεδὸν διαβεβαίωση τῶν πλατωνιστῶν ὅτι τὸ Ὁραῖο ταυτίζεται μὲ τὸ Ἀγαθὸ στὸν Πλάτωνα. Χωρὶς νὰ θεωρῇ τὴν ἄποψη αὐτὴ τελείως ἐσφαλμένη, ὁ συγγραφέας τὴ βρίσκει ἐπιφανειακὴ, σχηματικὴ καὶ μονόπλευρη, γιὰτὶ δὲν ἐρευνᾷ σὲ βάθος τὸ θέμα, δὲν ἐξετάζει τίς πολυάριθμες πτυχὲς καὶ ἀποχρώσεις του, δὲν ὑποψιάζεται τίς δυσκολίες του καὶ δὲν θεμελιώνει τὰ συμπεράσματα, στὰ ὁποῖα καταλήγει.

Ἡ ἐργασία περιλαμβάνει δύο μέρη: στὸ πρῶτο ἐξετάζεται ἡ σχέση τοῦ Ὁραίου καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ «καθ' ἑαυτὰ» (σσ. 1-246), ἐνῶ στὸ δεύτερο ἡ σχέση μεταξὺ τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Ὁραίου καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ (σσ. 247-475). Τὸ πρῶτο μέρος περιλαμβάνει πέντε κεφάλαια. Στὸ πρῶτο γίνεται μία κατατοπιστικὴ εἰσαγωγὴ στὸν πλατωνικὸ ἰδεαλισμό, (σσ. 1-37), στὸ δεύτερο ἀναλύεται ἡ ἐννοια τοῦ Ὁραίου συστηματικὰ καὶ ἐξελικτικὰ (σσ. 38-82) καὶ στὸ τρίτο παρακολουθεῖται ὁλόκληρη ἡ πορεία τῆς πλατωνικῆς σκέψης στὴν ἀναζήτησιν τοῦ Ἀγαθοῦ, ἀπὸ τὰ ἐφήμερα «ἀγαθὰ» τοῦ μέσου πολίτη ὡς τὴν «ἐπέκεινα τῆς οὐσίας» μεταφυσικὴ ἀρχή, ἀνάλυση τῆς ὁποίας βρίσκομε στοὺς διαλόγους τῆς ὀριμότητος καὶ τῆς ὕστερης συγγραφικῆς περιόδου τοῦ Πλάτωνος (σσ. 83-156). Στὸ τέταρτο καὶ στὸ πέμπτο, τέλος,

κεφάλαιο ο συγγραφέας ἐρευνᾷ ad hoc τὴ σχέση τοῦ Ὠραίου μετὰ τὸ Ἀγαθό: ἀρχικὰ τὴ συγγένεια, τὶς ἐξωτερικὲς ὁμοιότητες ποὺ φέρνουν τὴ μιὰ ιδέα κοντὰ στὴν ἄλλη (καμιὰ δὲν ἀποτελεῖ ἀντικείμενο ἰδιαίτερης συστηματικῆς μελέτης στὸν Πλάτωνα)· καὶ τὶς δύο ὁ Πλάτων τὶς ὀρίζει σὲ μιὰ πρώτη φάση ἀρνητικά, λέγοντας τί δὲν εἶναι ἡ καθεμία· οἱ μέθοδοι ποὺ ὀδηγοῦν στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη, ἡ διαλεκτικὴ δηλ. καὶ ὁ ἔρως, παρουσιάζουν πολλές ἀναλογίες μεταξύ τους, γιατί καὶ οἱ δύο ἀποτελοῦν μιὰ «σύννοψιν», καθὼς ὀδηγοῦν ἀπὸ τὴν πολλαπλότητα στὴν ἐνότητα. Ἐπειτα τὰ βαθύτερα κοινὰ γνωρίσματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται οἱ παραπάνω ὁμοιότητες. Στηριζόμενος στοὺς διαλόγους *Παρμενίδης*, *Σοφιστής*, *Πολιτικός*, *Τίμαιος*, *Νόμοι* καὶ πρωτίστως *Φίληβος*, στοὺς ὁποίους ἔχομε τὴ «μαθηματικὴ» θεώρηση τοῦ ὄντος, ὁ συγγραφέας προσπαθεῖ νὰ δείξῃ ὅτι κοινὸ ὑπόβαθρο τοῦ Ὠραίου καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ γιὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι οἱ ἐννοιες τοῦ «πέρας», τοῦ «μέτρου», τοῦ «τελέου», τοῦ «ίκανου», τοῦ «ἀληθοῦς» κ.τ.λ. (κεφ. IV, σσ. 157-196). Στὸ πέμπτο κεφάλαιο ἐξετάζεται ἡ σχέση τοῦ Ὠραίου πρὸς τὸ Ἀγαθὸ στὸ πλαίσιο τῆς ὄντολογικῆς ἱεραρχίας. Ἐδῶ τίθεται καὶ τὸ θεμελιώδες ἐρώτημα, ἂν αὐτὲς οἱ δύο ἐννοιες ταυτίζονται ἢ ὄχι μεταξύ τους. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ διεξοδικὴ καὶ διεισδυτικὴ ἀνάλυση (σσ. 197-246) ὁ συγγραφέας δείχνει ὅτι ἡ σχέση τοῦ Ὠραίου πρὸς τὸ Ἀγαθὸ ἔχει δύο, βασικά, ὅψεις: ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ Ἀγαθὸ ὑπερέχει ἀπὸ κάθε ἄποψη τοῦ Ὠραίου, ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅμως μέρος τὸ Ὠραῖο διατηρεῖ τὴν ὄντολογικὴ του αὐτονομία σὲ σχέση μετὰ τὸ Ἀγαθό. Ὅχι μόνο τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν δύο ἰδεῶν εἶναι τὰ ἴδια, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο συνυπάρχουν σὲ κάθε ἄλλο ὄντολογικὸ «γένος». Ἔτσι τὸ Ἀγαθὸ εἶναι Ὠραῖο, δὲν εἶναι ὅμως (μόνο) τὸ Ὠραῖο· τὸ Ὠραῖο εἶναι Ἀγαθό, δὲν (μπορεῖ νὰ) εἶναι ὅμως τὸ Ἀγαθό. Ὅλη ἡ σύγχυση στὴ σχέση τῶν δύο αὐτῶν ἰδεῶν προέρχεται κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὴν παρανόηση ποὺ ὀδηγεῖ στὴν οὐσιαστικοποίηση, καθὼς ἐκ περιτροπῆς ἀποδίδονται ἢ μιὰ στὴν ἄλλη ὡς κατηγορούμενα.

Τὸ δεύτερο μέρος ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑπτὰ κεφάλαια (σσ. 246-475). Δὲν παρουσιάζει τὶς δυσχέρειες τοῦ πρώτου μέρους, ἀλλὰ εἶναι τὸ ἴδιο μετὰ ἐκεῖνο σημαντικὸ γιὰ τὴ συναγωγὴ τῶν τελικῶν συμπερασμάτων. Ἐδῶ ἐξετάζεται ἡ σχέση μεταξύ τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Ὠραίου καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ σὲ διάφορα ἐπίπεδα, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν διαφόρων κεφαλαίων: «Ὁμορφιά καὶ ἀγαθότητα τῶν σωμάτων καὶ τῶν ἀντικειμένων» (σσ. 265-394), «Ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἄνθρωπος» (σσ. 279-333), «Ἡ ἀγαθὴ καὶ ὡραία ψυχὴ» (σσ. 335-394), «Ἡ ἀγαθὴ καὶ ὡραία συμπεριφορὰ» (σσ. 395-412), «Ἡ ὡραία καὶ ἀγαθὴ πόλη» (σσ. 413-440) κ.τ.λ. Ἀπὸ τὴν ἐξέταση τῶν ἐπὶ μέρους ἐκφάνσεων τοῦ Ὠραίου σὲ σχέση πρὸς τὸ Ἀγαθὸ ὁ συγγραφέας συνάγει τὰ ἑξῆς συμπεράσματα: α) στὸν αἰσθητὸ κόσμο τὸ Ὠραῖο παρουσιάζει αὐτονομία σχετικὰ μετὰ τὸ Ἀγαθό, γιατί μπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ ἀντικείμενο αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως, β) ὁ Πλάτων υἱοθετεῖ τὸ ἰδεῶδες τῆς καλοκαγαθίας, ἀλλὰ προτιμᾷ τὴν ἀρετὴ ἀπὸ τὸ σωματικὸ κάλλος, γ) ἡ αἰσθητικὴ ὁμορφιά εἶναι, γιὰ τὸν Πλάτωνα, παράγων ἠθικῆς τελειώσεως τῆς ψυχῆς καὶ συγχρόνως γνώρισμα τῆς ἐνάρετης ψυχῆς. Ἡ ἐννοια ὅμως τοῦ ψυχικοῦ κάλλους ἀποτελεῖ ἀπλῶς καὶ μόνο μεταφορικὴ ἐκφραση ποὺ ἀποδίδει τὴν ἠθικὴ ποιότητα τῆς ψυχῆς, χωρὶς νὰ ὑποδηλώνῃ κάποια αἰσθητικὴ αὐθυπαρξία, δ) ἡ ὡραία καὶ ἀγαθὴ συμπεριφορὰ μπορεῖ κάποτε νὰ παρουσιάσῃ καὶ καθαρὰ αἰσθητικὰ στοιχεῖα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν

ἠθικὴ πλευρά της, ἡ «ὁμορφία», ὅμως, συμπεριφορὰ συνήθως εἶναι μεταφορικὴ ἀπόδοση τῆς ἠθικῆς συμπεριφορᾶς, ε) ἐφ' ὅσον ἡ πολιτεία εἶναι, κατὰ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία, μεγέθυνση τῆς ψυχῆς, ἰσχύει καὶ ἐδῶ ὅ,τι ἀκριβῶς καὶ στὴν περίπτωσιν τῆς ἀγαθῆς καὶ ὠραίας ψυχῆς, στ) καμιά αἰσθητικὴ ἐλευθερία δὲν ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα στὴν τέχνη. Ὁ καλλιτέχνης ἢ ὑποτάσσεται στὴ σκοπιμότητα τῆς ἠθικῆς (ὁπότε χάνει τὴ δημιουργικὴ του αὐτονομία) ἢ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν ἠθικὴ, ὁπότε ἀποσκορακίζεται ἀπὸ τὴν πλατωνικὴ πολιτεία ὡς ἐπικίνδυνος καὶ, ἐπομένως, ἀνεπιθύμητος.

Στὸ τέλος τῆς ἐρεύνης τοῦ κ. Κατσιμάνης ἐκθέτει τὰ τελικὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας του (σσ. 477-493). Στὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν τὸ Ὠραῖο βρίσκεται σὲ στενὴ συνάφεια, παρὰ τὴν ὄντολογικὴ του αὐτονομία, πρὸς τὸ Ἀγαθὸ καὶ τείνει διαρκῶς πρὸς αὐτό. Στὶς ὑπόλοιπες βαθμίδες τῆς ὄντολογικῆς ἱεραρχίας ἡ σχέση τοῦ ποικίλλει. Ὄταν δὲν τίθεται θέμα ἐκλογῆς γιὰ τὴν ἀνθρώπινη βούληση μεταξὺ τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ τοῦ Ὠραίου, ὁ Πλάτων ἀναγνωρίζει ἔμμεσα κάποια αἰσθητικὴ αὐτονομία στὸ τελευταῖο καὶ δείχνει ἀπέναντί του ἀνοχή. Ὄταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νὰ ἐπιλέξῃ μεταξὺ τῶν δύο, ὁ φιλόσοφος, ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως, ὑποτιμᾷ τὸ Ὠραῖο ἢ τὸ ὑποτάσσει στὴ σκοπιμότητα τοῦ Ἀγαθοῦ. Τὸ Ὠραῖο, σὲ τελευταία ἀνάλυση, εἶναι μιὰ πρόκληση γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία, ἐξ αἰτίας τοῦ διφυοῦς χαρακτῆρα της, ἄλλοτε παραδίδεται στὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων καὶ ἄλλοτε ἔλκεται πρὸς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν. Ὁ Πλάτων πιστεύει ὅτι «πάντων χρημάτων μέτρον» εἶναι ὁ θεὸς-Ἀγαθὸν καὶ ὅτι πρὸς αὐτὸν μᾶς φέρει πρωτίστως ἡ ἰδέα τοῦ Ὠραίου, ὅταν ἡ ψυχὴ τὴν συλλαμβάνῃ «καθ' ἑαυτήν». Ἀντιθέτως θεωρεῖ ὀλέθριο νὰ προσκολλᾶται ὁ ἄνθρωπος στὶς κατ' αἰσθησιν ἐκδηλώσεις καὶ τὶς διάφορες ἀπομιμήσεις τοῦ Ὠραίου, ἀντὶ νὰ ἀφορμᾶται ἀπὸ αὐτὲς γιὰ τὸ νοητὸν κόσμον. Ὁ ἄνθρωπος γενικὰ εἶναι ἐλεύθερος νὰ συμπεριφερθῇ εἴτε ὡς «φιλόκαλος» καὶ «μουσικός» εἴτε ὡς «ζωγράφος» καὶ «ποιητής». Ἡ ἀνοδικὴ ἢ καθοδικὴ πορεία, ποὺ θὰ ἐπιλέξῃ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος τοῦ Ὠραίου ποὺ θὰ προτιμήσῃ, εἶναι ζήτημα προσωπικῆς ἐκλογῆς καὶ εὐθύνης.

Στὸ τέλος τῆς ἐργασίας ὑπάρχουν πίνακες: πλατωνικῶν χωρίων (σσ. 501-519), κυρίων ὀνομάτων καὶ ὄρων (σσ. 520-544) καὶ ἐλληνικῶν λέξεων (σσ. 545-550). Στὰ τέλος ὁ συγγραφεὺς παραθέτει πλούσια βιβλιογραφία συναφῆ πρὸς τὴν ἐρευνά του.

Κρίνοντας τὴ διατριβὴ τοῦ κ. Κατσιμάνη διαπιστώνομε ὅτι αὐτὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μεθοδικότητα καὶ σωστὴ ὁργάνωση τῆς ἐρευνας. Παρὰ τὸ μεγάλο φόρτο τῆς τεκμηριώσεως μὲ τὴ μορφή τῶν ὑποσημειώσεων, ἡ ἐργασία παρουσιάζει ἐνότητα καὶ διατηρεῖ ἀδιάπτωτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη χάρις στὴ σαφήνεια καὶ τὸ ἐναργὲς ὕφος τοῦ λόγου. Πρέπει ἀκόμη νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ βαθειὰ ἀπὸ τὸ συγγραφεὺς κατοχὴ τῶν πλατωνικῶν κειμένων. Πρόκειται χωρὶς ἀμφιβολία γιὰ σημαντικὴ συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς σχέσεως τοῦ Ὠραίου μὲ τὸ Ἀγαθὸ στὸν Πλάτωνα καὶ στὴν ἐρμηνεία τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας γενικώτερα.

Ἀθῆναι

Δημ. Ν. Κούτρας

